

профайлерів-правоохоронців має відбуватися з огляду на базові знання, уміння, навички, а також особистісні якості, необхідні для цього виду діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черкасова Е. С. Криминальний профайлинг как ориентирующий метод поиска преступника при совершении преступления в ситуации неочевидности / Е. С. Черкасова // Профайлинг и медиация. – Калуга : ЦСГТ, 2016. – С. 60–67.

2. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1986. – С. 1286.

3. Словник української мови. В 11 т. Т. 9.– Київ : Наук. думка, 1970–1980.

4. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – 4-е изд. – М. : МОСКВА ; СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.

5. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник / Я. В. Крушельницька. – Київ : КНЕУ, 2003. – 367 с.

Доценко Вікторія В'ячеславівна, доцент кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Професія правоохоронця передбачає щоденні фізичні та психічні навантаження; наявність складних і різноманітних завдань в умовах дефіциту часу, інформації, проблем комунікації; постійний ризик і наявність загрози життю тощо. За подібних умов ефективна професійна діяльність правоохоронців, рівень їх стресостійкості значною мірою залежать від наявності необхідних психологічних ресурсів, що допоможуть їм у процесі саморегуляції поведінки й опанування складною ситуацією. Володіти собою за негативних життєвих обставин – означає уміти перебороти труднощі, або зменшити їх негативні наслідки, або уникнути їх, або витримати ці труднощі.

Для цього необхідно мати певний запас внутрішніх психозахисних ресурсів стресостійкості, вміння мобілізувати їх у важких життєвих і професійних ситуаціях. На етапі професійного становлення у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання здійснюється професійно-психологічна підготовка курсантів до виконання завдань в екстремальних умовах, до виконання складних професійних завдань тощо. Тому доцільно визначити особливості психологічних ресурсів подолання стресових ситуацій працівниками поліції на етапі фахової підготовки.

Поняття «психологічні ресурси» має досить широке значення і трактується неоднозначно. Так, автори виокремлюють зовнішні, внутрішні, природні, матеріальні, виробничі, економічні, адаптаційні, інформаційні, соціальні, фізіологічні, психологічні й інші види ресурсів. До найбільш вивчених психологічних ресурсів подолання стресових ситуацій належать:

- самоефективність, самоповага (А. Бандура);
- сила «Я-концепції» (В. Ганн);
- толерантність до невизначеності (К. Маклейн);
- життєстійкість, активні життєві настанови (С. Мадді);
- локус контролю (Дж. Роттер);
- осмисленість життя, якості особистості (Д. О. Леонт'єв);
- копінг-поведінка (С. Хобфолл).

Здійснений теоретичний аналіз проблеми психологічних ресурсів подолання стресових ситуацій у сучасній науковій літературі засвідчив, що вони є інтегральною складовою особистості (вміння, навички, досвід, моделі поведінки, здібності, якості, стани тощо), що допомагає їй адаптуватися в складних життєвих ситуаціях і має важливе значення у формуванні особистісної стійкості до дії стресорів.

Грунтуючись на теорії особистісного потенціалу Д. О. Леонт'єва [1], ми розглядаємо психологічні ресурси подолання стресових ситуацій як запоруку ефективної адаптації курсантів до складних умов несення служби, як складову їх стійкості до дії різних видів стресорів. У нашому дослідженні ми виокремили емпірично вимірювані три групи індивідуальних особливостей працівників поліції на етапі фахової підготовки, що допомагають їм мобілізуватися й адаптуватися в стресовій

ситуації: ціннісні ресурси, ресурси саморегуляції та інструментальні ресурси.

Ціннісні ресурси – це базові настанови, ціннісні орієнтації, що визначають життєву перспективу особистості, шляхи досягнення цілей, спрямованість волі, уваги, інтелекту та напрям саморозвитку особистості тощо [1]. Визначення ціннісних ресурсів особистості майбутніх правоохоронців здійснювали за допомогою опитувальника термінальних цінностей І. Г. Сеніна.

Регулятивні ресурси – це певні стратегії саморегуляції поведінки особистості, за допомогою яких індивід налагоджує міжособистісні стосунки, ризикує, планує, моделює, аналізує і несе відповідальність за власну поведінку [1; 2]. Діагностику ресурсів саморегуляції майбутніх правоохоронців здійснено за допомогою методики визначення рівня суб'єктивного контролю, що ґрунтується на концепції локусу контролю Дж. Роттера, адаптованій Е. Ф. Бажин, Є. О. Голінкіним, О. М. Еткінд.

Інструментальні ресурси – це певні навички і стереотипи діяльності, до яких автори відносять професійні навички поведінки, механізми психологічного захисту, стратегії копінг-поведінки [1]. Дослідження інструментальних ресурсів майбутніх правоохоронців було здійснено за допомогою особистісного опитувача С. Хобфолл «SACS», адаптованого В. Чікер і призначеного для вивчення стратегій та моделей копінг-поведінки як типів реакцій особистості на подолання стресових ситуацій [3].

Вибірку дослідження становили 59 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ факультету № 1 (слідства), які були розподілені на дві групи дослідження залежно від періоду навчання: перша група дослідження – 32 магістри (54 %); друга група – 27 курсантів першого курсу навчання (46 %).

Якісний аналіз отриманих даних надав можливість сформулювати такі висновки:

– психологічні ресурси особистості є інтегральною складовою особистості, що допомагає їй адаптуватися в складних життєвих ситуаціях. Психологічні ресурси мають важливе функціональне значення для: досягнення цілей, профілактики стресів, особистісного самовдосконалення, підтримки

психологічного благополуччя, обумовлюючи ступінь активності та поведінкові особливості особистості щодо середовища;

– визначено, що ціннісними ресурсами подолання стресових ситуацій у групі магістрів є їх прагнення отримати освіту, яка буде високо оцінена в суспільстві, надасть їм можливість досягти матеріального достатку, поставлених цілей, конкретних і відчутних результатів у професійній діяльності та посісти почесне місце серед правоохоронців-професіоналів. У першокурсників ціннісними ресурсами є їхнє бажання творчо розвиватися, розкривати власні можливості, підкреслювати власну неповторність й оригінальність, а завдяки високому рівню освіти досягати майстерності у професійній діяльності;

– регулятивні ресурси працівників поліції на різних етапах фахової підготовки (як у магістрів, так і в першокурсників) спрямовані на збереження власного здоров'я, проте мають схильність до виснаження, що може виявлятися у виникненні тривожності та відчутті напруженості в ситуаціях спілкування, унаслідок цього знижується ефективність діяльності, формується невпевненість у власних силах і можливостях, схильність ускладнювати або, навпаки, спрощувати реальну ситуацію, орієнтуватися на почуття та переживання, що є перешкодою в процесі саморегуляції поведінки у складних професійних ситуаціях;

– інструментальні ресурси подолання стресових ситуацій магістрів і першокурсників представлені активними копінг-стратегіями поведінки (асертивні дії) у сукупності з використанням соціальних ресурсів (пошук соціальних контактів, підтримки з боку сім'ї, друзів, колег) та маніпулятивних дій.

Перспективним напрямом подальшої роботи є розроблення психотехнологій розвитку стресостійкості та ресурсозбереження працівників поліції на етапі фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Личностный потенциал: структура и диагностика [Электронный ресурс] / под ред. Д. А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2011. – Режим доступа: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5973929. – Загл. с экрана.

2. Доценко В. В. Психологічна готовність правоохоронців до екстремальної діяльності на різних етапах професіогенезу / В. В. Доценко // Особистість в екстремальних умовах : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 20 трав. 2015 р.). – Львів : ЛДУ БЖД, 2015. – С. 25–30.

3. Водопьянова Н. Е. Синдром вигорання: діагностика и профілактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.

Дрозд Володимир Іванович,
аспірант кафедри філософії та теорії
права Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
помічник судді Заліщицького
районного суду Тернопільської області

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Визначаючи поняття прав людини, слід з'ясувати, чи потрібно відмежувати зазначений феномен від моралі, що передує формуванню державних інститутів.

Із цього приводу в наукових джерелах є чимало різноманітних позицій щодо феномена прав людини, які формуються не лише на підвалинах світоглядних сентенцій, а й мають нормативне підґрунтя. Так, нині в науковому світі поширеною є думка, що в країнах, де права людини не зафіксовані як узгоджені основні «норматизовані» права, кожна людина має відповідні права, наприклад, її не можна піддавати тортурам чи катуванню, довільно заарештовувати чи на власний, необґрунтований розсуд уповноважених представників відповідного державного органу застосовувати обмеження у сфері використання свободи слова. Проте необхідно з'ясувати, як права, обов'язки та право на судовий захист співвідносяться між собою.

Від розуміння вихідних понять залежить також і те, які права та як захищати і хто є їхнім суб'єктом, чи існують поряд з класичними індивідуальними правами людини також «колективні» права, як визначати носія їх і хто є адресатом відповідних обов'язків. Зрештою, слід з'ясувати, яке